

МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА ОЦЕНКАТА НА СРЕДАТА ЗА СИГУРНОСТ В ЧЕРНОМОРСКИЯ РЕГИОН

Боян К. Медникаров, ВВМУ "Н. Й. Вапцаров", Варна

METHODOLOGICAL BASIS OF THE ASSESSMENT OF THE SECURITY ENVIRONMENT IN THE BLACK SEA REGION

Boyan K. Mednikarov, Naval Academy „N. Y. Vaptsarov“, Varna

Abstract: *The paper examines the topical issue of synthesis of a security environment assessment methodology in the context of the Black Sea region. It achieves the following research tasks: First, it defines the terms “security” and “maritime sovereignty protection”, which underlie the research. The various types of negative effects on the security environment are detailed, such as: challenges, risks, threats. A Method for assessment of the security environment in the Black Sea region is proposed. Aspects of the analysis of the Black Sea region security environment are discussed.*

Key words: *security environment assessment methodology, the Black Sea region, maritime sovereignty protection, challenges, risks, threats.*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Изследването на средата за сигурност и оценката на нейното влияние върху националната сигурност (в т.ч. и върху защитата на морския суверенитет) е необходимо да включва анализ на много широк спектър от проблеми. Поради тази причина теоретичите на сигурността издигат тезата, че от гледна точка на възможностите за изследване най-приложим е методът на системния инженеринг, който в най-пълна степен удовлетворява изискванията за комплектност и дълбочина [4]. Този метод се основава на принципите на общата теория на системите и тяхната динамика. Освен това той е свързан със системния анализ и синтез. Прилагането му се аргументира от разбирането, че проблематиката на сигурността обхваща сложни социални феномени, включително най-голямата социална система – тази на международните отношения – и специфичната за всяка държава национална социална система, които като цяло, влизат в категорията “големи сложни системи”. Прилагането на системния анализ дава възможност да се осветяват и разглеждат различни свойства на тези системи, техни особености и канали на проявление в различни условия. По този начин може да се изследва взаимодействието между “актьорите” в различните системи, да се прогнозира тяхното поведение и да се предвиждат възможните резултати от използването на различни инструменти на политиката на сигурност в различни ситуации и за постигането на различни цели [3].

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Теоретичното обосноваване на методологичните основи на оценката на средата за сигурност в Черноморския регион изисква решаването на широк кръг проблеми, сред които на първо място е уточняването на използвания понятиен апарат, свързан със сигурността, националните интереси и тяхната защита.

Сигурността е едно от най-често употребяваните и многозначни съвременни понятия. Неговата проблематика обхваща както най-голямата социална система – тази на международните отношения, така и

практически всички страни на националния социум. Стремежът към сигурност е постоянно и характерно човешко свойство, появяващо се при всички форми и начини на поведение на хората. Същевременно сигурността е конституционно регламентирано човешко, гражданско право. Думата “сигурност” може да се разглежда и като пример за прилагане на идеята за положителни социални, стопански и жизнени условия и обстоятелства.

В научната литература са налице много на брой определения за сигурността.

Българският тълковен речник разглежда *сигурността* като увереност, безопасност, защитеност, надеждност, гарантираност, осигуреност [5].

В енциклопедичните речници преди всичко се набляга на нейния психологически момент: “...спокойно душевно състояние на онзи, който смята, че няма нищо от което да се страхува...” [25].

Едно от най-често цитираните определения за сигурността, с претенция за експертност, е на Гион Грeен (Gion Green) “...Сигурността във философски и в семантичен смисъл предполага стабилна, относително предсказуема среда, в която индивидът или групата могат да преследват своите цели без разрушения и вреди и без страх от тяхното възникване.” [17]. Анализът на това определение разкрива както психологическия момент, така и стремеж към описание на разрушения и вреди, макар че и двете са частен случай на въздействията, свързани със сигурността и съвсем не ги изчерпват.

Обзорът на наличната литература и многообразието от определения позволява да се направи изводът, че дефинирането на понятието “сигурност” си остава твърде спорадично и като цяло неубедително [7].

Решаването на този проблем налага да се търси универсално дефиниране на сигурността, като по този начин да се отговори на изискването за максимална валидност. Това може да се осъществи от позицията на Д. Йончев, че сигурността е едно от нещата, с които се описва присъствието. Според него за присъствието са присъщи следните характеристики:

- налице са непрекъснати въздействия върху при-

състващия;

- въздействията идват от различни точки на пространството (макар че могат да се разделят на вътрешни и външни), което дава основание съвкупността от тези точки да се определи като среда на присъствието;

- присъстващият има активно отношение към своята среда и тази негова активност е насочена към поддържането на някакво приемливо от него състояние.

Тези характеристики дават възможност да се дефинира по възможно най-универсален начин **сигурността**, като *състояние на присъстващия, който упражнява задоволителен контрол над въздействията върху него*. Или **сигурността** означава *състояние на задоволителен контрол над въздействията върху присъствието* [7].

Анализът на определението, дадено от Д. Йончев, позволява да бъдат разкрити следните негови предимства:

- осигурява се пълен обхват на употребите на понятието “сигурност”;

- разкрива се релятивистичния характер на сигурността (няма сигурност въобще, тя винаги е такава само по отношение на нечие конкретно присъствие);

- сигурността се поставя в зависимост от средата и собствения капацитет;

- позволява въвеждане на конкретни параметри за всеки отделен случай.

Следователно тук се предлага системно и универсално дефиниране на сигурността с ключови понятия “конкретно присъствие”, “среда (източник на въздействия)”, “контрол” и “активност”.

Особен момент на анализираният разбиране на сигурността е способността на присъстващия да понася отговорността за поддържането на присъствието в зададените параметри или да ги променя целенасочено.

Прилагането на това разбиране за сигурността по отношение на морската сигурност (сигурността, свързана с морските пространства на страната) позволява да се формулира ново тълкуване и на защитата на националните интереси в т.ч. и на морския суверенитет.

Съгласно Българския тълковен речник “... *защитата е липса, ограничаване на опасността или предпазване от вреда, беда, неприятност, отбрана...*” [5]. При този лексически начин на изразяване може да се направи изводът, че в контекста на сигурността (в частност на морската сигурност) понятието “защита” се свързва с *липса, ограничаване или предпазване от неблагоприятните въздействия върху присъствието в определена среда*.

За разкриването на съдържанието на понятието може да допринесе и направеното от В. Томов разграничение между понятията “защита” и “безопасност” [14]. Той ги определя като неравностойни по отношение на създаването, като счита, че *създаването на безопасност* се изразява в отстраняване на опасните изходи на дадена система без да се познават компо-

нентите на средата, в която тя функционира. Ако това се постигне, то средата е в безопасно състояние и не е необходимо по-нататък да бъде изследвана. *Създаването на защита* изисква да се определят опасните входове, действащи върху конкретна система (подсистеми, елементи), с цел да се отстрани опасността само по отношение на нея, но не и спрямо съседните, взаимодействащи системи, които също могат да бъдат застрашени. Това изисква и конкретизиране на мястото на оценявания субект. Авторът определя, че безопасността е ориентирана към причините, а защитата - към действията. В случаи когато не е възможно да се постигне безопасност, проблемът се преобразува в защита.

Резултат на направения анализ на интерпретациите на разгледаните понятия **защитата на морския суверенитет** може да се дефинира като действия по *недопускане, ограничаване или предпазване от неблагоприятните въздействия върху присъствието на държавните институции, неправителствените организации, физическите и юридическите лица в средата, асоциирана с морските пространства на страната, с цел достигане на задоволителен и непрекъснат контрол над тези въздействия*.

Дефинирането на защитата на морския суверенитет в този аспект предполага по-задълбочен анализ на понятията, характеризиращи средата.

Средата има две основни състояния – норма и криза. Те са такива от гледна точка на сигурността – наличието на задоволителен контрол означава, че средата е в норма, а загубата на контрола, че средата е кризисна, т.е. че се намираме в криза.

В норма различаваме три типа въздействия на средата – *предизвикателства, заплахи и рискове*. Разкриването на съдържанието на тези понятия ще бъде направено във втора глава.

Що се отнася до **кризата**, за нея специалистите са единодушни, че се разглежда в цикъл, съставен от превенция, същинска криза и възстановителен период, преминаващ в превенция и т.н.

Един от актуалните варианти на отношението към сигурността, който пряко касае и защитата на морския суверенитет, е политиката на изграждането ѝ във вид на “мрежа от мрежи”. Това поставя въпроса за нивата, обхвата и преливане на силите, средствата и дейностите заедно с развитието на ситуацията. Да се реализира подобна структура е равносилно да се извърши дълбочинна трансформация в сигурността. Това е съдържанието на една съвременна политика¹ на сигурност. Липсата на политика в сигурността се открива по от-

¹ Това е политика, защото трябва да се извърши преминаване (което съвсем не е без съпротиви и безболезнено) от вертикалния принцип на публично администриране към мрежовия принцип. При това тук не става дума за механична замяна на един тип ведомства с друг, а за съчетаване на съществуващото с елементите на новосъздаването, в продължение на години и десетилетия. Именно това е политическа стратегия, това е действителна политика. - Бел. авт.

съствието на подобни обхватни замисли за нейното реструктуриране, което да я адаптира към променените глобални условия.

Разглеждането на защитата на морския суверенитет като особена функция на държавното управление, насочена към отстояването на националните интереси предполага да се дефинира понятието **“национални интереси”**. Основание за това дава фактът, че този термин се характеризира със значителна неопределеност, като повечето учени предпочитат да предложат свое удобно определение за понятието “национални интереси”, без да се съобразяват с мнението на другите автори². Представителите на школата на “идеалистите” смятат, че при определяне на националните интереси основна роля трябва да играят етиката и морала, произтичащ от националните ценности. “Реалистите” утвърждават схващането, че основна цел на националната държава трябва да бъде увеличаването на нейната мощ. Тук възниква въпросът съществуват ли обективни неизменни национални интереси за дадена конкретна страна или формулирането на националните интереси е резултат от политически процес и поради това периодически се изменят [11].

В. Рачев и Г. Бахчеванов [12, с. 64] разглеждат националните интереси като *потребностите и желанията на нацията в контекста на международната обстановка, които дават направлението за действия и се явяват основа за определяне на националните цели и формулирането на политика и стратегия за национална сигурност*.

Изследвайки природата на националните интереси авторите разкриват разликата между национални и обществени интереси [12, с. 64,65], при което:

Обществените интереси са свързани повече с вътрешното благополучие на обществото. Те се защитават от съвкупност от закони и избрани официални лица, задължени да следят за тяхното изпълнение.

Националните интереси са свързани повече с външното обкръжение. Повечето суверенни държави оставят за себе си правото за окончателно решение, как да действат на международната арена.

Прилагането на тези постановки по отношение на защитата на морския суверенитет налага в настоящото изследване да се възприеме по-широко разбиране за национални интереси, като те се *асоциират освен с потребностите и желанията на нацията в контекста на външното обкръжение, така и с недопускане нарушаване на националните правни норми, свързани с НМП, от местни юридически и физически лица*.

Пристъпвайки към конкретното теоретично обосноваване на методологичните основи на оценката на средата за сигурност в Черноморския регион трябва

да се отбележи, че Н. Слатински предявява специални изисквания към изследването на обект като средата за сигурност. Той счита, че този обект трябва да отговаря на следните четири условия [13]:

1) Разглеждането на свързаните с обекта явления и свойства са обединени в система и не могат да бъдат анализирани разпокъсано и хаотично;

2) Обектът се разглежда като процес. Така се изучава развитието му във времето, вместо някакво негово моментно състояние;

3) Във всички действия, връзки и отношения, на които обектът е функция, в които той встъпва или поражда, се търси логика;

4) Въведена е определена степен на абстрактност, т.е. отделяне на същественото от несъщественото, откъсване от емпиричното и конкретното, за да се хвърлят мостове към други области на познанието и да се ползват идеи от тях.

Освен това при оценката на средата за сигурност трябва да се отчита постановката, че в експертната литература сигурността често се разслюва на пет равнища – лична, групова, държавна, регионална и световна, като първите три дават съдържанието на национална сигурност, а последните три на международната сигурност³ [13, с. 44-46].

На базата на тези общотеоретични постановки може да се пристъпи към решаването на няколко важни проблеми, свързани с методологията на оценката на средата за сигурност в Черноморския регион, а именно: разграничаване на видовете въздействия върху присъствието в средата за сигурност; избор на метод за оценка на средата за сигурност; определяне на формата на анализа на средата за сигурност в Черноморския регион.

2.1. Разграничаване на видовете въздействия върху присъствието в средата за сигурност

Оценката на влиянието на средата за сигурност изисква ясно и точно да се разграничат видовете въздействия, които по принцип могат да повлияят на присъствието. Традиционно тези въздействия се асоциират с понятията “рискове” и “заплахи”, като в някои публикации като такива се разглеждат и «предизвикателствата». Дотолкова, доколкото в наличната литература се срещат различни интерпретации на понятията, а също така много често те се използват и като синоними решаването на задачата по тяхното разграничаване придобива важно методологическо значение за настоящото изследване.

В семантиката на термините “риск” и “заплаха” съществува неделима връзка [3].

В известните източници понятието **“риск”** се разглежда по различен начин. Българският тълковен речник го дефинира като “възможна опасност” [5]. Според други автори рискът е: “съзнателно излагане

² Опит за внасяне на яснота в повдигнатия въпрос може да се намери в книгата на Donald Neuharterlein, *America Recommitted: United States National Interests in a Restructured World*. - Бел. авт.

³ Г. Бахчеванов разглежда сигурността като вътрешна и външна [3].

на възможна опасност при преследване на определена цел и при очакване на евентуална изгода” [9] или “мярка на потенциална невъзможност да бъде постигната крайната цел” [8, с. 33].

Ръководството за управление на риска в армията на САЩ Field Manual 100-14 Risk Management дефинира риска като “...шанс за опасност или лошо стечение на обстоятелствата; вероятността да се получи нараняване или на загуба от опасност; нивото на риска се изразява чрез вероятността за опасност и тежестта на последиците...” [16].

Документът “Оценка на рисковете в Черно море”⁴ определя, че рисковете в морето включват всички действия, които могат да бъдат извършени преднамерено или по непредпазливост и да доведат до нарушаване на закона и реда, както и да причинят определени вреди на хора, имущество или на средата в морските пространства [20].

От приведените определения става ясно, че рискът е събитие, което е свързано с някакъв целенасочен процес и неговото събъждане води до нежелани резултати. Същевременно се налага изводът, че това събитие е следствие от избора на модела, по който се развива процеса, в рамките на който то възниква [2].

Заплахата се определя от Българския тълковен речник като “...възможност, вероятност да се случи нещо лошо; угроза...” [5]. Срещат се и други дефиниции като “...обстоятелства, дефекти или събития, които потенциално могат да причинят щета...” [24] или “...способ или средство за използване на уязвимо място...” [25].

Й. Аврамов интерпретира заплахата като термин, който разкрива, че потенциални деструктивни фактори са се активирали, но целта, формата и времето на тяхното въздействие не са ясно дефинирани. Той счита, че с разглежданото понятие се изразява обстоятелството, че опасността, като характеристика на средата, е получила нови качества, които по-точно дефинират възможностите за проявление на дестабилизиращ фактор [1].

Анализът на различните интерпретации позволява да се обособят два подхода за разграничаване на понятията “риск” и “заплаха”.

Първият се свързва с източника на негативното въздействие, при което рискът се асоциира с вероятността за възникване на опасност в следствие на определена дейност на “собствената страна”, а заплахата е категория, характеризираща действията на “другата страна” (на опонента) [3].

Вторият подход за разграничаване се основава на различната вероятност да настъпят негативните събития и възможността да се разкрият негативните

въздействия. Така например генерал майор Джулиан Томпсон счита, че може да се говори за заплаха, ако тя е очевидна, докато рискът се свързва с “относително” опасни последици [23].

Г. Бахчеванов дава друго определение на разглежданите понятия [3]. Той разглежда **риска** в широк смисъл като понятие, което включва наличието на алтернативни изводи, т.е. той е на лице тогава, когато може да се реализира повече от един резултат. В потесен смисъл рискът се свързва с вероятността за настъпване на нежелани и неблагоприятни промени. Като част от общия проблем рискът е разглеждан като несигурност в някакъв бъдещ момент или период от време. От друга страна той дефинира **заплахата** като нарушаване на относителната стабилност на който и да е от елементите на сигурността, независимо от причините довели до тази нестабилност.

По отношение на понятието “**предизвикателство**” Г. Бахчеванов дава следната интерпретация [3]: “...това е явление, насочено пряко или косвено срещу сигурността, но за разлика от риска и заплахата, които могат да се идентифицират, предизвикателството се характеризира с висока степен на неопределеност. Въпреки, че е плод на човешката дейност, за него липсва достатъчно натрупан опит за противодействие...”.

Предизвикателствата имат всеобщ характер и поради това трябва да се разглеждат комплексно, без да се изваждат от контекста на дадена област. С намаляването на степента на неопределеност те могат да се превърнат в рискови фактори или да бъдат неутрализирани чрез конкретни действия от страна на съответните институции.

Предизвикателствата пред сигурността са реалните процеси и промени в обществото, видени като тенденция на развитие, които ще дестабилизируют и извадят от относително равновесно състояние основни сфери на обществената система. Ескалацията им в рискове и заплахи има своите причини в контекста на мащабните промени в съвременния свят.

Когато се говори за предизвикателствата пред националната сигурност, трябва да се имат предвид всички онези компоненти на външната и вътрешната сигурност: политическа; икономическа; социална; информационна; демографска; етническа; в духовната област; екологична и др., чиито дисбаланс би нарушил националното единство и би дестабилизируют държавата в усилията ѝ да изпълни основната цел – запазване на националния суверенитет и осигуряване на просперитет в развитието на нацията [3].

Интерес представлява и интерпретацията на понятията “предизвикателства”, “рискове” и “заплахи”, направена от Д. Йончев. Той ги използва за да бъдат класифицирани в някаква начална степен въздействията върху присъствието в дадена среда [7]. Издига тезата, че липсват основания към тях да бъде добавено понятието “опасности”, тъй като и предизвикателствата и рисковете и заплахите са опасни. Поради тази причина прави извода, че понятието “опасност” наредено до пре-

⁴ Приет на политическата среща на специалните представители на министрите на външните работи на страните-участнички в международното военноморско оперативно съединение BLACKSEAFOR, проведена на 31.03.2005г. в Киев, Украйна. - Бел. авт.

дизвикателствата, заплахите и рисковете не носи информация⁵. Схващанията на автора по отношение на разглежданите понятия се заключават в следното:

Предизвикателството е такова състояние на средата, което предполага отговор. Тук ключовият термин е “предполага”, защото присъстващият може и да не отговори, но това е за негова сметка по-късно. Предизвикателствата са най-фината форма на въздействия върху сигурността, тъй като за да бъдат неутрализирани се иска реалистичен поглед и професионализъм.

Заплахата е състояние на средата, което предхожда загубата на контрол или появата на кризата. За да се съзре заплахата не се иска нито компетентност, нито поглед. Тя е очевидна.

Рискът е подобен на заплахата, но се характеризира с неустановен срок. Той не може да бъде неутрализиран като предизвикателството, но и не предхожда обикновено кризата [7].

В крайна сметка, в резултат на направения анализ за целите на настоящото изследване, в контекста на защитата на морския суверенитет, на държавата се приема следното разбиране за понятията “предизвикателство”, “риск” и “заплаха”:

Предизвикателството е такова състояние на средата, насочено пряко или косвено срещу присъствието на държавните институции, неправителствените организации, физическите и юридическите лица в НМП, при което негативните въздействия по отношение на техните интереси трудно могат да се идентифицират и се характеризират с висока степен на неопределеност.

Рискът е такова състояние на средата, насочено срещу присъствието на държавните институции, неправителствените организации, физическите и юридическите лица в НМП, при което е налице възможност за реализиране на негативни въздействия по отношение на техните интереси в неопределен срок.

Заплахата е такова състояние на средата, насочено срещу присъствието на държавните институции, неправителствените организации, физическите и юридическите лица в НМП, при което е налице очевидна възможност за негативни въздействия по отношение на техните интереси.

2.2. Метод за оценка на средата за сигурност в Черноморския регион

При синтеза на метод за анализ и оценка на влиянието на средата за сигурност върху способността на държавата да отстоява интересите си, свързани с морето трябва да се изхожда от разбирането, че защитата на морския суверенитет е свързана с недопускане,

⁵ В математизираните модели опасността се използва като количествен параметър на въздействията [14]. - Бел. авт.

ограничаване или предпазване от неблагоприятните въздействия върху присъствието в НМП. При това основното внимание трябва да се насочи към разкриване на предизвикателствата, рисковете и заплахите за националните интереси, които могат да бъдат генерирани в рамките на определен набор от сценарии.

Направеният анализ на наличните публикации позволява да се направи изводът, че решаването на тази задача е целесъобразно да бъде осъществено чрез адаптиране на вече съществуващ метод за оценка на сигурността. В резултат на извършените изследвания, като най-приложим може да бъде определен методът за оценка на външната среда за сигурност на малката държава, разработен от Г. Бахчеванов в дисертационния труд за получаване на научна степен “Доктор на военните науки” на тема “Малката държава в променящата се среда за сигурност” [3]. Неговата същност, в контекста на защитата на морския суверенитет, се заключава в следното:

- Анализът на средата изисква изучаване на условията в Черноморския регион с цел определяне на силите и тенденциите, оказващи влияние на националните интереси, свързани с морето.

- Анализът предполага, от една страна, разкриването на предизвикателствата, рисковете и заплахите за националните интереси, а от друга, определянето на благоприятните възможности по отношение на присъствието в НМП.

- Средата за сигурност се изследва на три нива (глобално, континентално и регионално).

- Средата влияе посредством политическите, икономическите, социалните, технологичните, природните, културните, правните, екологичните и други фактори. Определят се глобалните, континенталните и регионалните фактори, които влияят на нейното развитие.

В развитие на анализирания метод е целесъобразно да бъдат добавени следните стъпки:

- Възможните предизвикателствата, рисковете и заплахите за морския суверенитет се обобщават в групи, в зависимост от своя произход;

- Обособяват се базовите сценарии, в рамките на които СЗМС ще се противопоставя на посегателствата срещу интересите на държавните институции, неправителствените организации, физическите и юридическите лица, асоциирани с морските пространства.

Допълнен и адаптиран за целите на защитата на морския суверенитет вариант на метода е показан в табл. 1.

2.3. Формати на анализа на средата за сигурност в Черноморския регион

Един от най-важните въпроси, свързани с методологията на изследването на средата за сигурност, е уточняването на разбирането за Черноморския регион, което от своя страна ще определи и кръга от фактори, които влияят върху средата за сигурност. Това се налага поради факта, че в наличната литература се срещат различни подходи за подобен анализ.

Метод за оценка на средата за сигурност в Черноморския регион

Основни характеристики на изследването	Среда за сигурност в Черноморския регион		
	Глобално	Континентално	Регионално
Анализ	Изследване на основните фактори, влияещи на сигурността в Черноморския регион.		
	Разкриване на предизвикателствата, рисковете и заплахите за сигурността в Черноморския регион.		
	Разкриване на благоприятните възможности за сигурността в Черноморския регион.		
Синтез	Обобщаване в групи, в зависимост от техния произход, на предизвикателствата, рисковете и заплахите за морския суверенитет.		
	Обособяване на базовите сценарии, в рамките на които СЗМС ще се противопоставя на посегателствата срещу морските интереси на страната.		
Оценка	Определяне на вероятността да настъпят предизвикателствата, рисковете и заплахите.		
	Определяне на очакваните последствия при настъпване на предизвикателствата, рисковете и заплахите.		

Първият от тях е свързан с традиционните схващания, характерни най-вече за времето на блоковото противопоставяне, че Черно море е самостоятелен регион. Този възглед е продукт на разбирането, че до 90-те години на миналия век Черно море практически има статут на вътрешно море на бившия СССР, подходите към което са старателно ограничавани от страна на Р. Турция и на вече от VI-ти флот на САЩ.

Вторият подход се асоциира с факта, че след края на блоковото противопоставяне и в резултат на драматичните събития в Западните Балкани за определен период от време, до активизирането на действията на антитерористичната коалиция след събитията от 11.09.2001 г., съществуваше мнение, че сигурността на Р. България трябва да се анализира преди всичко в по-тесния формат на Югоизточна Европа. При това Черно море се разглеждаше като периферен район, който в незначителна степен влияе на прогичащите процеси [10].

Активизирането на действията на антитерористичната коалиция и процесите на евроатлантическа интеграция на част от черноморските държави станаха причина за повишено внимание от страна на световната общност по отношение на Черноморския регион. За това в много голяма степен допринесоха както глобализационните процеси, така и нарастващото значение на енергоносителите от Азия и Каспийско море, които се трансферират през региона или в непосредствена близост до него. В контекста на тези промени все по-често в наши дни месторазположението на Черно море, като част от Средиземноморския басейн, се определя като стратегически важно. И наистина днес Средиземно и Черно море свързват Европа, Африка и Азия, осигуряват достъпа към Близкия изток, Кавказ, Централна Азия, Каспийския район, Северна Африка и най-вече към техните изключително ценни суровини. Този факт има геополитически,

геостратегически, икономически, военно-политически, демографски, инфраструктурни (транспортни, енергийни и комуникационни) и културологични измерения. Обстановката в Средиземноморския басейн като цяло играе съществено значение за стабилното функциониране на световната икономическа система, поради което поддържането на мира и защитата на морските комуникации през него е от особена важност не само за региона.

В тази връзка присъщата отвореност на Черноморския регион към съседните райони на Балканите, Средиземноморието и Каспийско море все повече затруднява определянето на неговата същност, както и на границите му. Това се доказва от появата на понятията като “Черноморско-Каспийски регион” или “Средиземноморско-Черноморски регион” и дори на термина “Балтийско-Черноморски регион”, базиращ се на идеята на международната общност за създаване на пресичаща континента зона за сигурност, което *de facto* започна да се реализира с втората вълна от разширяването на НАТО.

В резултат на тези радикални промени на схващанията за значението на Черноморския регион, той все по-често е разглеждан от една страна като неделима част от Средиземно море, а от друга - и като неделим от Каспийския регион [6,21] и с точно тези тенденции се свързва третият подход за анализ.

Практиката, случващото се в Черно море все по-често да се анализира в общия контекст на Средиземноморския регион, става причина в съвременните геополитически концепции да започне да се отчитат специфичните характеристики на Черно море и сигурността в него да се разглежда в два формата:

- първият - непосредствено свързан със сигурността на Черно море [18];
- вторият - в по-широката зона на Средиземно и Черно море, на близките подходи към тях и на приле-

жашите Кавказ, Каспийско море и Близкия изток [6,19].

Най-новите публикации, посветени на сигурността в Черноморския регион, още по-значително разширяват обхвата на анализа. Така например, Л. Мурешан разглежда района в следните четири аспекта [22,с.70-72]:

- като неделима част от единното пространство на Средиземно, Черно и Каспийско море;
- като ключов етап от историческия “път на коприната”;
- като част от транспортния коридор Рейн - Майн - Дунав - Черно море;
- като трансевропейска зона за сигурност, от Балтийско до Черно море.

3. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изследването на различните подходи за анализ позволява да се направи изводът, че за конкретните условия на Р. България влиянието на средата за сигурност върху защитата на морския суверенитет задължително трябва да се разглежда в посочените по-горе два формата. При това трябва да се отчита фактът, че тези формати се намират в непрекъснато взаимодействие един с друг и не биха могли да се разглеждат отделно даже и за целите на теоретичния анализ.

В заключение може да се обобщи, че систематизираното на теоретичните постановки на оценката на средата за сигурност в Черноморския регион създава необходимите условия за успешно решение на последващите задачи, водещи към дефинирането на предизвикателствата, рисковете и заплахите за националните интереси и обобщаване на свързаните с тях базови сценарии.

Л И Т Е Р А Т У Р А

1. А в р а м о в, Й. Възможности за оценяване и управление на военнoстратегически рискове. С., ВА "Г.С. Раковски", 2004.
2. А в р а м о в, Й. Характеристика и методология за разработване на военнoстратегически възгледи. С., ВА "Г.С. Раковски", 2007.
3. Б а х ч е в а н о в, Г. Малката държава в променящата се среда за сигурност, дисертационен труд за получаване на научна степен „Доктор на военните науки”. С., ВА "Г.С. Раковски", 2006.
4. Б е л о в, М. Методологические аспекты национальной безопасности России. М., ФЦНТП “Безопасность”, 2002.

5. Б ъ л г а р с к и т ъ л к о в е н р е ч н и к. Четвърто издание. С., "Наука и изкуство", 1994.

6. Г о н ч а р е н к о, А. Проблемы безопасности в Каспийско-Черноморском регионе и региональные структуры безопасности. Взаимосвязи. Ежеквартальный журнал, Консорциум «Партнерство ради мира». Том III, № 2, Июнь 2004.

7. Й о н ч е в, Д. Дефиниране и предефиниране на сигурността, Международна конференция „Политиката за сигурност и отбрана: Предизвикателствата на новото хилядолетие. С., 3-4 юли 2006.

8. Л а з а р о в, А. Съвременни системи за аквизиция и проблеми на мениджмънта на риска. - В: Военен журнал, бр. 2, 2002, с. 30-39.

9. М и л е в., А. и др. Речник на чуждите думи в българския език. С., Наука и изкуство, 1978.

10. Р а л ч е в, П., Конюнктура на средата за сигурност в Югоизточна Европа. Институт за регионални и международни изследвания. С., 2004.

11. Р а ч е в, В. и колектив. Национална и международна сигурност. С., ВИ, 2005.

12. Р а ч е в, В., Г. Бахчеванов. Национални интереси, цели и приоритети. Национална и международна сигурност. С., ВИ, 2005, с. 64-70.

13. С л а т и н с к и, Н. Измерения на сигурността. С., “Парадигма”, 2000.

14. Т о м о в, В. Диагностика на екологическия риск. Дисертация за “Доктор на икономическите науки”. С., ВА “Г. С. Раковски”, 2006.

15. D i c t i o n n a i r e d e n o t r e t e m p s. Sofia, Hachette-Prosveta, 1992, p. 1422.

16. F i e l d M a n u a l 100-14 Risk Management, Department of the Army. Washington, DC, 23 April 1998.

17. G r e e n, G. Introduction to Security. London ect., 1986, p. 3.

18. H a r v a r d U n i v e r s i t y. Black sea security program. (www.harvard-bssp.org), 15.01.2007.

19. I o n e s c u, M. The Wider Black Sea Area Between the Constraints of the Tradition and the Challenge of the New Security Environment, Security and Stability in the Black Sea Area, the Vth International Scientific Session, National Defence University “Carol I” Publishing House. Bucharest, 2005, pp.23-38.

20. M a r i t i m e r i s k A s s e s s m e n t i n t h e B l a c k s e a, 2005, (<http://www.harvard-bssp.org/bssp/publications?id=210>), 15.01.2007.

21. M i n c h e v, O. Major Interests and Strategies for the Black Sea Region, Framework Analytical Review, IRIS, Sofia, September 2006.

22. M u r e ş a n, L., Black Sea Region-No Longer Ignored, Black Sea Region - New Frontiers, New Partnerships. Romanian Journal of International and Regional Studies. Volume II. EURISC Foundation - Romanian Institute of International Studies, Bucharest, 1-2/2006, pp.69-74.

23. T h o m p s o n, J. Defining “Risk” and “Threat”, INTERSEC. Volume 14, Issue 3, March 2004, p.69.

24. www.jetinfo.ru/2005/1/1/article1.1.20051135.html, 29.12.2006.

25. www.microsoft.com/Rus/Government/Newsletters/Issue22/07.mspx, 29.12.2006.